

IV.

PROJEVY VĚDOMÍ NÁRODNÍ OSOBITOSTI ČESKÉ, SLOVENSKÉ A ČESKOSLOVENSKÉ (1620—1750)

Obsah: Idea jednoty v česko-slovenských vztazích. — Otázka diferenciacie. — Vědomí svojskosti. — Dosavadní hlasy o vědomí slovenské svojskosti v českém prostředí před i po Bílé hoře. — Dějinné skutečnosti. — Vývoj v tom ohledu po Bílé hoře. — Doklady vědomí slovenské svojskosti v českém prostředí v 17. stol. a 1. pol. 18. století. — Její hodnocení a význam. — Vědomí národní svojskosti na straně slovenské v 17.—18. století.

Formy i tradice uvedených politických, hospodářských, sociálních, kulturních vztahů i styků mezi českými zeměmi a Slovenskem po Bílé hoře měly vliv jednak na vytváření vědomí vzájemné blízkosti, tj. na česko-slovenskou integraci, jednak na vývoj vědomí národní svojskosti, tj. na diferenciaci, a to na jedné i druhé straně.

Dokladů vědomí příbuznosti, ba jednoty a nutnosti soužití v 2. pol. 17. a 1. pol. 18. století nechybí. Vědomí takové jednoty se projevovalo už užíváním češtiny jakožto spisovného jazyka na Slovensku i jako základny postupně se vytvářejícího spisovného slovenského jazyka. Svědčí o tom také určitá kulturní jednota, která se projevovala zejména v literárním ohledu. Vědomí vzájemnosti, ne-li jednoty, se dále projevovalo v určitých hlasech uvědomělých slovenských kulturních pracovníků jmenované doby.¹ Bylo by možno vzpomenout aspoň mínění Matěje Béla z 1. pol. 18. století („Češi a jejich příbuzní — Slováci“) nebo slova autora spisu vydaného v Bratislavě r. 1746 pod názvem „Gramatika slavico-bohemica“².

Ale zejména se toto vědomí jednoty spoluvytvářelo a formovalo vlivem velké intenzity česko-slovenských vztahů i styků, jakých není obdoby mezi jinými národy střední Evropy. Přes všechny třenice, které se objevovaly na moravsko-slovenském a těšínsko-slovenském pohraničí, docházelo právě tam k velmi úzkému splyvání a soužití, k pozoruhodnému vzájemnému sblíživání i sjednocování, a to v rámci nejšířších lidových mas. Přes všechny šarvátky na moravsko-slovenském a těšínsko-slovenském pohraničí bylo právě tam dosti jiných sil, které lid obojí strany spíše sblížovaly než odcizovaly a které jej vedly k úzké spolupráci a soužití. Bylo už dříve upozorněno např. na hlas púchovských soukeníků, vyznívající v tom smyslu, že „bez Moravy žít nemohou“,³ nebo na projev lidu některých zá-

¹ Matej Běl, viz Kosáry D., *Bevezetés a magyar történelembe, forrásai és irodalmába II, Budapest*, str. 19—20.

² Pavel Doležal, *Gramatica slavico-bohemica*, Bratislava 1746.

³ Viz výše str. 26, pozn. 17.

padoslovenských osad přilehlých k jihovýchodní Moravě⁴ o tom, že ke svému živobytí nutně potřebují lesů a pastvin strážnického panství.⁵

Takto pomocí těchto vzájemných styků a vztahů se vytvářely — dávno před rokem 1918 a bez rozdílu na státní i politické formy života, existující na té či druhé straně — skutečné československé dějiny. Jestliže kdysi bylo řečeno, že „československé dějiny začínají až r. 1918“⁶, vysvítá z dosavadních úvah, že tomu bylo takto daleko dříve, a to už v průběhu staletých česko-slovenských vztahů i styků, v jejichž dějinách ani století 17.—18. nejsou bezvýznamná.

Třeba dodat, že při vytváření těchto československých dějin připadlo zvláštní místo vždy — aspoň v 16.—18. století — Moravě a Těšínsku; díky těmto zemím se česko-slovenské souvislosti, ba jednota, udržovaly více nežli pomocí činitelů jiných. Narůstala však diferenciaci.

V dosavadní historické a literárně historické literatuře se o tomto vědomí svojskosti či samostatnosti, co se týče doby 16.—18. století, buď nemluvalo anebo se přitom objevovaly nepřesnosti a chyby. Buď se určité skutečnosti, ať už vědomě či nevědomě, zastíraly, anebo tu byly zase příliš velké oči. Velký znalec dějin česko-slovenských vztahů A. Pražák usoudil v meziválečném údobí, že pojem Slováci, Slováky se ojedinele objevil poprvé teprve počátkem 17. století (1605), ale že fakticky se ho začalo užívat v českém i slovenském prostředí až od 80. let 18. století.⁷ Podle A. Pražáka „Dobrovský do konce 80. let 18. století názvu Slovensko-Slováky na označení horních Uher nenašel. Shledal ten název pro Horní Uhry až r. 1790, a to při svých cestách, které činil v okolí Jablunkova, kdy mu místní průvodce ukazoval uherskou tzv. horní zemi a pojmenoval ji Slovenskem.“ Dobrovský popsal tuto skutečnost podle A. Pražáka ve svém neuveřejněném článku *Slowaken und slowenische Literatur* a rozvedl ji tiskem r. 1809 (*Lehrgeschichte*) a r. 1818 (*Geschichte der böhmischen Sprache*). — „Dobrovskému prvnímú“, praví A. P., „patří nesporně zásluha, že dnešní slovenskou zemi pojmenoval Slovenskem, že ji pokud možno také ohraničil a že proto pojmu dnešního Slovenska vdechl teritoriální a národní smysl.“ — Také podle J. Hanuš⁸ J. Dobrovský uvedl jméno Slovensko do oběhu v jeho novodobém významu.

Třeba říci, že tyto názory nejsou správné. Pojmy Slovensko, Slováky, slovenský jsou staršího původu; jsou starší nežli by si kdo pomyslíl. Objevily se — nepřihlížíme-li ke skutečnosti, kdy kolovaly více ve formě „Slovan“, „slovanský“, tj. ve významu „obecně slovanském“, nejméně už v 16. století.⁹ Vedle vědomí jednoty, která byla v naší minulosti tolikrát živá, se objevovalo — a to dříve na straně české — vědomí slovenské svojskosti a samostatnosti. Už v 16. a počátkem 17. století se na české straně udržoval názor, že na východním úpatí západních Karpat žijí Slováci, že tam existuje „Slovensko“ či „Slováky“. Třeba ovšem dodat, že ani v 16.—17. sto-

⁴ Viz výše str. 24, pozn. 5.

⁵ Viz výše str. 41, pozn. 3.

⁶ D. Rapaňt, čl. v Pekařově sborníku „Od pravěku k dnešku II“, str. 531 ad.

⁷ A. Pražák, *Ke stykům Dobrovského se Slovenskem*. Čas. „Bratislava“. Bratislava 1929, str. 678. — Týž, *Ceši a Slováci*, Praha 1929.

⁸ J. Hanuš, čl. v čas. „Bratislava“, 1929, str. 528.

⁹ J. Macúrek - M. Rejnuš, *České země a Slovensko ...* str. 160—162.

letí nevymizel starší pojem „Hungari“, Hungaria“, a to ani uvnitř českých zemí, ani v české emigraci, která žila na Slovensku.¹⁰ Ale vedle tohoto tradičního a širokého pojmu, daného staletými dějinami, v českém prostředí po Bílé hoře (zčásti i předtím) pojem Uher a Slovák jednak splýval¹¹, jednak se začal vytvářet rozdíl mezi pojmem „Hungari“ a „Slováci“.¹² Náznačovalo se tím, že dějiny Slováků nejsou totožné s dějinami Uher a uherského státu. Ještě více však se na českém území vžíval název Slovensko na označení Horních Uher a názor „Slováci“ na označení jejich lidu. Vyjadřovala se tím stejně odlišnost Slovenska a Slováků od Uher i Maďarů jako odlišnost od zemí českých.

Bylo by možno uvést z doby pobělohorské (1620–1750) velmi mnoho dokladů, zejména z území moravského a těšínského, které se Slovenskem přímo sousedilo, pokud jde o termín „Slovensko“ či „Slováky“ ve smyslu teritoriálním, i pokud jde o pojem užívaný v etnickém slova smyslu.¹³

¹⁰ Viz příl. č. 5 a 7 k r. 1621, č. 11 k r. 1622, č. 15 k r. 1622, č. 22 k r. 1623, č. 54 k r. 1630, č. 80 k r. 1632, č. 61 k r. 1632, č. 67 k r. 1632, č. 69 k r. 1635, č. 70 k r. 1635, č. 73 k r. 1635, č. 74 k r. 1635, č. 76 k r. 1635, č. 84 k r. 1636, č. 85 k r. 1636, č. 90 k r. 1637, č. 98 k r. 1639, č. 105 k r. 1640, č. 106 k r. 1640, č. 107 k r. 1640, č. 110 k r. 1641, č. 114 k r. 1642, č. 115 k r. 1642, č. 117 k r. 1642, č. 118 k r. 1642, č. 152 k r. 1651, č. 154 k r. 1652, č. 159 k r. 1653, č. 172 k r. 1663, č. 175 k r. 1665, č. 182 k r. 1672, č. 183 k r. 1672, č. 185 k r. 1674, č. 213 k r. 1689, č. 218 k r. 1701, č. 221 k r. 1706. — Karel st. z Žerotína 1629 6. 2. (Fr. Hrubý, *Mor. kor. II*, str. 177), „Lednice v Uhřích“; týž, 1629 30. I. (tamtéž) „v Uhřích s Vámi zůstávající“; Gabriel Serény, majitel panství světlovského, nejvyšším moravským úředníkem 1642 ze Světlova (StÚA Praha, ČDK II A 3, sv. 44), „nemalé škody poddaným z uherské strany“ ... — V těšínských gruntovních (cit. m.) k r. 1647 ad. „do Uher ušel“, „do uherského království vstúpil“, „do Uher sešel“ atd. — V matrikách jablunkovských (cit. m.) např. k r. 1644 „Oščadnica in Hungaria“, „Goreilca ex Hungaria“ atd. — V matrikách sňatkových m. Vsetína (cit. m.): 1688 Dojč, oppidum Hungariae. — V *Památkách města Brodu Uherského V. Fr. Letochýj* cit. m. „za hory do Uher“, „do Uher ke Skalici“, „z Uher do Trenčína“ atd.

¹¹ Viz příl. č. 123 k r. 1644, č. 124 k r. 1644, č. 125 k r. 1644, č. 126 k r. 1644, č. 127 k r. 1644, č. 130 k r. 1645, č. 133 k r. 1645, č. 139 k r. 1646, č. 140 k r. 1648, č. 150 k r. 1651, č. 212 k r. 1687.

¹² 1645 17. 7. Alžběta Lukrecie, kněžna těšínská (StA Brno, Bočkova sbírka č. 2549): „Den Ungarn und Slowaken geübte Feindsälligkeiten“ — Úředník panství světlovského 1679 16. 11. ze Světlova (StÚA Bratislava, pobočka Nitra. Ilésházy): „V Moravě žádných Uhrů ani Slováků nearestují.“ — Moravský tribunál 1684 2. 5. (tamtéž) o sporech mezi panstvím uherskobrodským a obyvateli východně od Karpat: „Praelibati Slovaci et Hungari.“

¹³ 1621 „Valachů již 5000 pospolitě a den ode dne k nim jak Valachů, tak Slováků přibývá“ (Fr. Hrubý, *Mor. kor. I*, str. 77); 1621 „Valaši vsadští a Slováci táhnou k městu“ (Fr. Hrubý, *Mor. kor. II*, str. 523); 1629 Karel st. z Žerotína Jířkovi Erastovi: „Snad je nám zase navrátíte aneb raději Slovákům jejich“ (Fr. Hrubý, *Mor. kor. II*, 217–218; 1629 19. 4. K. St. z Žerotína Skallčanům: „Jak by nejbezpečněji skrze Slováky projítí mohli“ (Fr. Hrubý, *Mor. kor. II*, str. 194); 1637 v listu valašského vojvody z Těšínska „Slováci a poddaní pánů Suneků“ (viz příl. 92); 1642 gruntovní registra vesnice Police na Kelečsku: „když šli z hranic Valaši ... bili Slováky“; 1644 „v Slováciích vzati do vězení“ (Holešovská kronika, vyd. Vl. Fialová 1967); 1645 město Frýdek, vyslýchání zvěda z Uher „Martin Spula aus dem Dorfe Janovic, welcher in Schlowaken auf Kundschaft verschieket worden“ (StA B, Bočkova sb. 2544); 1651 obyvatelé Březové na Uhersko-brodsku majiteli panství Kounicovi „mezi lidmi na slovanské straně“ (viz příl. 151 k r. 1651); 1652 vyznání Anny, dcery Václava Tkadlice z Kudlova: „Ona chodí sem i tam po Moravě i po Slováciích“ (Okr. arch. Bojkovice BO III-7). — 1644: „Poznamenání, jak mnoho pod-

čarých z panství vsetínského ručnice složil: Roman Slavík z Hovězího v Slováčích vzat do vězení na Bystřici" (StA Brno, Gubern.). — 1645 Alžběta Lukrecie o nebezpečí od jablunkovských šancí: „I vpadnúce Slováci nepřátelským způsobem na vorwachu a oblehnúce šanci" (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 201); Aussagen eines Kundschafters, welcher aus dem Friedekischen in Ungarn geschickt: „Martin Sputa aus dem Dorf Janovic, welcher in Slowaken auf Kundschaft verschickt worden" (Archivum v Cieszyně, TK, f. 1180). — Hukvaldský úředník o poddaném ze Slovenska „Untertahn aus Slowakei, seine Mutter in Slowaken" (J. Macůrek, *Vlahaš* ... str. 196, pozn. 250). — Velitel jablunkovských šancí Alexander Fröhlich o valaš. vojvodovi: „Vojevoda Mazowiecki, die Slowaken von der Czarschke gehen mit Gewehr nach Budzatin" (Archivum P. Cieszyn, TK f. 1180). — 1658: Poznámání osob o výslechu svědků ve sporu frýdecko-hukvaldském 1653 „Staněk Pašků ... ze Slovák v Pasakách" (StA Krom., PH 46 E 4/3). — Poznámání osob, kerý chodily do Slovák (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 253/4, pozn. 120): Ondruš Mičko z Čeladné „pěsl až na slovenských hranicích" (tamtéž). — Vějověď hukvaldských Valachů straniva hor: „Panství hukvaldské sousedí s hranicí slovenskou", „slovenské hory" (StA Krom. H 50 E). — Přípisové exempláři neb kontraktů v přítině ohlídnuti hranic a mezilesních mezi panstvím oukvaldským, bytčianským a meziříčským „z panství bytčianského ze Slovák" (StA Krom. H, důchod. reg. E 1), — Relati Jana Kubky z Ostravice, co ise jest ... v bližších slovenských dědinách strany hraničních oukvaldských hor dověděl (StA Krom. PH 46/4/3). — Vějověď Valachů meziříčských straniva hor „Trojačka, tu se tři hranice scházejí, jedna slovenská, druhá oukvaldská, třetí meziříčská" (StA Krom. H 50 E). — Gruntovnice Nižní Lhoty na Těšínsku: „prodej gruntu po Jurovi Horčicovi, Horčička (tj. žena Horčicova) do Slovák zašel, sirotek jest jeden i ten do Slovák zašel" (StA Opava G 612). — Gruntovnice obce Morávky na Těšínsku „Jan Vávra, zemřác rodičové zůstalo dítě devatero, totiž Jan v Slovákách, Eva v Slováčích, Ondra v Slováčích atd. (StA Opava G 628). — 1659 urbář panství brumovského „louky od kotára slovenského" (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 259, pozn. 150); 1659, pozn. 150): 1659 město Přebor o Janu Bělanovi jinak Chlopčikovi, uvězněném v Přebore, „přisnal, že v Slováčích na jednom salašu byl" (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 256, pozn. 125). — 1663 císař Leopold, hejtmanství moravskému „Fussteig nachher Slowaken und Hungarn" (StA Krom., Volná kor. 163, sv. 91). — Popis panství hukvaldského „Die Wälder erstrecken sich im Hintergebirge mit dem Friedekischen und Slowaken von Bytscha (StA Krom. H E III a 26); 1666 urbář vsetínský „v pivovaru helenkovském vaří se na 4 bečky slovenské pivo" (epis urbáře ve StA Brno); úředník kroměřížského panství Hornberg olomuckému biskupovi „Die Herrschaft Bycze in Slowakhen" (StA Krom. PH 47 E 4/4); 1667 v matrikách vsetínských: „Barbara advena ex Kysutze Slovania" (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 251); Aussage unterschiedlicher Zeuge in Sach der Friedekischen Diferenzen zu Hochwald: „Mika Ondračka z Ostravice. Wisse auch, das die schwarze Ostravica aus dem slowakischen Beskyd entspringet, djeser Berg Sulov, alwo die Herrschaft Hochwald mit Slowaken grenztet" (StA Krom. PH 47 E 4/4); obec Rotalovice (Rusava): „Slovačovsky vor zwei Jahren in Slowakhen entflohen" (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 258). — Holešovský žid Jelínek Abrle Jifimu Illésházymu „Spraven jsouc, že v Slováčích v Horní Sútici zůstávají rače" (StA Bratislava, pob. Nitra, od. Illésházy). — 1668: Chotář frýdecký a slovenský, Valaši se Slováky se spásávali. Beskyd slovenský, jsouc ze Slovák od Beskydu nachher Bitschka in Slowakei (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 431). — Gruntovnice obce Morávky na Těšínsku „dal Jurovi do Slovák 24 gr." (StA Opava G 628). — 1669 gruntovnice Morávka „zběhlým Jurovi do Slovák dáno 24 gr. (tamtéž). — „Jan J. Pflil de pago Vrbka in Sklavonia" (usazený v Hulíně, svatební matrika města Hulína, StA Brno). — 1672 hukvaldský úředník pojednávající o hranicích panství hukvaldského, bytčianského a meziříčského píše o „valašské a slovenské hranici" (J. Macůrek, *Vlahaš*, str. 316). — Brumovský úředník hejtmanu kraje hradištského o škodách od „Slováků z dědiny Strelnej", „Slovákům grundy moravské a panství brumovskému přimáležející bráti se dopouštělo", „lidé slovenští též grundy dostati", „škody od Slováků". — Hradištský hejtmán 1672 28. 2. o vpádech Slováků „Einfalls, so die slowakischen Bauern getan" (StA Brno, m. 21, f. 1). — Eva Erdődy hejtmanu hradištského kraje „v přítině Slováků, jakú škodu od Slováků moji poddani mají, škody učiněné od Slováků 1214 fl. 46 kr." (StA B. m. 21 f. 1). — Úředník těšínské vrchnosti píše o „slovakische Seite" — Ungarisch-slowa-

kische Seite“ (StA Opava král. úř. 9/31a, 9/10b); 1673 Václav Syryčanský hejtmanu panství vsetínského a brumovského: „kdyby V. M. ráčila tu vejhost udělití na ty Slováky“ (StA Bratislava–Nitra od. Illésházy), úředník těšínského panství „ungarische Schlawaken“ (StA Opava, král. úř. 9/31 a). – 1674 viz příl. č. 186. – R. 1674, hradištský hejtman moravskému tribunálu o „vpádu Rakoczkých Slováků z Uher“ (StA B, m. 21 f. 1), „Zepsání škod v Střelné od Slovákův“ (tamtéž) úředník těšínské vrchnosti „subditi slavonici et hungarici“ (StA Opava, král. úř. 9/31 b), matrica osady Vlčnova „Parollik ze Slováků“ (cit. m.), obec Francova Lhota, Senice a Horní Lideč „od Slovákův, poddaných panství lednického veliká utiskování přetrpěti musíme“ (StA B m. 21 f. 1). – 1675 vratislavský úředník slezské komoře cituje „Schlowaken“ (StA Opava, král. úř. 9/31 c), císařská kancelář uherské komoře („hungarische Schlawaken und Walachen“; StA Opava, král. úř. 9/31 c); úředník hukvaldského panství „Das newedorf (Karlovice) von denen slowakischen Waldgränitzen ... entlegen stehet“, „die Granitz gegen Slowakei ... Carlovic ... bis auf die slowakische Granic gegen Hungaren“, „Lupežov in Slowakhen“; „Fusssteig, welcher aus der Slowakei gehet“, „paseky od slovenské strany“ (StA Krom. PH E 4/5); dědina Lhoty Francovy, Senice, Střelné a Študlova stěžují si ke hradištskému hejtmanu na „přenásledování od Slovákův Lysanův“, na „takové škody od Slovákův nám činěné“ (StA B M. 21 f. 1); fojtové a celé obce Lhoty Francové, Senice, Střelného uvádějí „ty místa a chotáry od Slovenska jsouci“, „strany těch mezi a chotárů, které my z Slováky činiti máme“; na „rozepře mezi námi a Slováky“ (StA B M. 21 r. 1); úředník hukvaldského panství píše „vom slowakischen Dorf Przedmirz (StA Krom. PH 48 E 4/5); týž (tamtéž) „hinter dem Newendorfe Karlovic bis auf die Slowakische Granitz“, stížnost vesnic z brumovského panství na „kwalt na hranici od bezbožných lidí slovanských“ (viz příl. č. ...); úředník hukvaldského panství o hoře „Schornstein, alwo der uhralte steig in Slowakhen gehet“ (StA Krom. PH 48 E 4/5); zmínky v české dvorské komoře II A 3 (StA Praha) k r. 1675 z jihovýchodní Moravy: „Slováci ... v rozepři trvající hranice“, „kwalt ... od ... bezbožných lidí slovenských z panství lednického“, „Gewalththigkeiten der rakoczkischen Slowaken“, „jaký kwalt opět Slováci provedli“, „Slováci své zvyklé vůle vykonávati nepřestávají ... slyšeti jest“, „Slováci se velmi shromažďují“, „vpády z slovenské strany“; 1677 v matrice Uh. Hradiště (cit. m.): „ze Slováky Anna Martina Fataje“, „Anna Jana Simudy ze Slováky v Halenkové“; 1680 spory Hukvaldska s Frýdeckem, „die Granitz gegen Slowakei“; (StA Krom. od. spory s Frýdeckem); Beschreibung der New Stiffler ... der uralte Steig in Slowaken über Schornstein (StA Krom. PH 48 F); hukvaldský úředník Halama „dieser Brief komb mir aus Slowakei“ (StA Krom., Volná kor.); úředník panství brumovského Illésházymu „přivezl sem ze Slováky na 8 fůrách 127 mír rži, ale jest velmi nečistá a stuchlá“ (StA Bratislava–Nitra, od. Illésházy); 1681 úředník hukvaldský Halama olomouckému biskupovi „in einem slowakischen Dorfe Przedmirz“ (StA Krom., Volná kor.); 1682 v matrikách Bojkovic; sňatek Jana Myšáka z Hrozenkova s Barbarou, vdovou po zesnulém Rehoři „Gregorius de Slavonia“ (cit. m.); úředník světlavského panství „ti okolo Púchova ležící Slováci ži na větším díle k rebelantům“ (StA B, Bočkova sb. č. 1691); správce železných hutí na Hukvaldsku úředníku hukvaldskému „den beiliegenden Zettel erhalte ich aus der Slowakei“ (StA Krom. fasc. 201); úředník hukvaldský Halama olomouckému biskupovi „habe ich in die Slowakei verschickt“ (StA Krom. Volná kor. fasc. 200); 1683 zpráva úředníka z Vizovic „eine zimbliche Anzahl der Slowaken bei Brumov angelangt“, „die Lyssa in Slowakhen angefallen“; „die gottlose Slowackhen“ (StA Krom. volná kor. sv. 269); 1685 svatební matrica Bojkovic „Joannes filius Nicolai Mončeka z Červeného Kamena ex Slavonia – Anna filia Joannis Klobučník de Bojkovic“ (cit. m.); 1687 vsetínský úředník Illésházymu „strany chotárův slovenských“ (StA Bratislava–Nitra od. Illésházy); těšínský úředník slezskému Oberamtu: lidé „der schlawakischen Sprache kundig“ (StA Praha ČDK II A 3); hukvaldský úředník „ein Slowak aus der Slowakei“ (StA Krom. volná kor. sv. 226); 1689 sňatková matrica Uh. Brodu „ze Slováky Jan Dubnický“ (cit. m.); 1690 sňatková matrica Vsetína „Dorota Ševelů ex Slováky“ (cit. m.); 1696 ve sňatkových matrikách hukvaldských „vdova Slovenka ze Slováky“, usadivší se v Ostravici (cit. m.); 1703 „die Slowaken, die an der hungarischen Grenze gelegen“ (J. Macůrek, Valaš, str. 415); 1707 J. Orság „Slovensky nic neumel mluvit“ (StA Brno, gub., Ungar-rebellenauflebe); 1709 „Regina – Slovenka na Frýdecku“ (J. Ma-

Byly jím označovány zvláštní oblasti po stránce územní, etnické i jazykové. Ve slově „Slováci“ užívaném v pobělohorské době na východní Moravě není stopy po tom, že by se na Moravě počítvalo vědomí totožnosti lidu žijícího na té i druhé straně západních Karpat; udržovalo se tu spíše vědomí rozdílnosti. Figuroval tam pojem „Slovensko“ jako pojem zvláštní územní i etnické jednotky, existující vedle Čech a vedle Moravy. U příležitosti vpádů slovenského lidu na Brumovsko se např. v ústech napadených Moravanů nikde neobjevila slova, že by obyvatelstvo žijící na západních a východních svazích západních Karpat bylo totožné. Převládá spíše názor, že „za horami“, tj. na východní straně Karpat žije jiný element nežli na straně moravské. Stejně tam převládala představa, že území položené západně vrcholů karpatských hor přísluší k Moravě čili k markrabství moravskému.¹⁴

Tak daleko se dospělo v pobělohorské době na poli vzájemného poznávání a sebepoznávání. Objevovalo se nikoliv tolik jazykové chápání národa, ale vědomí, že národ není určen jen jazykem, tj. spisovným jazykem, že v jazyce, konkrétně ve spisovném jazyce není obsaženo vše, že o vývoji národa rozhoduje zvláštní historický vývoj a zvláštní státní život. Chápání toto se stále více prosazovalo, a to přes všechny úzke a živé česko-slovenské vztahy i přes stále existující užívání češtiny jakožto spisovného jazyka na Slovensku. Do popředí vystupovala nová koncepce etnická i představa o jednotce vytvořené zvláštními historickými podmínkami. Představu takové jednotky zdůraznil např. český exulant Jakub Jacobeus, který žil na Slovensku ve 40. letech 17. století, a to jako autor dvou spisů: a) „Viva gentis Slavicae delineatio“¹⁵, b) „Gentis Slavonicae lacrumae, suspiria et vota“¹⁶. Ve svém druhém citovaném spise, latinské básni, psané v hexametrech plných obrátů čerpaných z římské literatury Jakub Jacobeus vzpomíná strasti slovenského národa, který je srovnáván s trpící a plačící matkou žalující nebesům nad svým osudem. Slováci Jacobeus nazývá „malickým národem“ (natio parva, gens parvula) a jejich území vymezuje Karpaty, Tisou a Dunajem.

c úrek, Valaši str. 236); 1711, „Johanna z Vidrnej ze Slovák“ (matrika Lidečka, cit. m.); 1714 Vaněk z Ruždky M. Illésházyum „skrze tenže slovenský ... dobyték“, „na vsetínském trhu Slováci honice“, „dva páry slovenských volů za 50 tol.“ (StÚA Brat. pob. Nitra od. Illésházy); 1. pol. 18. stol. Jan Vražel z dědiny Hrozenkova „straniva jiste kus Javóřina pod Hrubými Javorními od Slovenska ležící“ (StÚA Bratislava, pob. Nitra, od. Illésházy); Matěj Orsák z Hrozenkova „Jura Martinů z Halenkova ... v Slováčích na Lazoch ovce ... pokradl“ (tamtéž). Z nových výzkumů k té otázce: 1887 9. 11. „Fussteig in die Slowakei über den Schornstein ... Von der slowakischen Gränitzen oberhalb Karlowitz“ (StAB, Sbirka rkp. německého spolku G 13, Hochwalder Gränz Beschreibung in dem hinten Gebürg); 1690 19. 12. „Die Hauptgränitz mit Slowakey ist der Berg Beskid genant“ (tamtéž, Hochwalder Hauptmann beschreibt alle herrschaftl. Gebürge); 1692 25. 7. „Gränitzen mit denen Slowaken Berg Beskyd, so mit Slowakey die Hauptgränitz ist“ (tamtéž); 1752 18. 9. „Hraničí panství hochwaldské, frýdecké a slovenské“ (tamtéž, Mapa aneb poznámenání hranie přitejkařících se k panství hochwaldskému, totiž ... frýdecké, slovenské, mezfické, rožnovské etc.).

¹⁴ Viz příl. č. 95 k r. 1638, 103 k r. 1640, č. 218 k r. 1701; obec Nového Hrozenkova „poddání panství bystřického (z Povážské Bystrice) učinil vpád do gruntů moravských“ (StÚA Bratislava pob. Nitra, od. Illésházy).

¹⁵ J. J a c o b e u s, Viva gentis slavicae delineatio 1642.

¹⁶ T ý ž, Gentis Slavonicae lacrumae, suspiria et vota, Levoča 1642.

Vědomí slovenské svojskosti nebylo příznačné jen pro české pobělohorské chápání. Bylo vlastní také soudobému slovenskému území. Dokladů o tom ze slovenského prostředí není tolik jako dokladů tohoto druhu na straně české, ale jsou tam také. Vedle představ o zvláštním postavení českých zemí (zejména Moravy, Těšínska)¹⁷, vedle staršího státního a zeměpisného pojmu „Uhry“, a to také na označení vlastního Slovenska¹⁸ se objevoval ve slovenské společnosti stále více pojem Slováci, slovenský. Jestliže A. Pražák neznal dokladů o tom před r. 1806¹⁹, lze jich dnes uvést více, a to se zřetelem ke Slovensku jako teritoriu i k jeho etnicitě. Kromě hlasu zmíněného už českého exulanta Jacobea na Slovensku naturalizovaného, lze např. uvést list rychtáře města Žiliny z r. 1660, v němž se píše o tom, že jistý autor se „slovenským jazykem vyjádřil“²⁰, dále slova obsažená v privilegiu uděleném pro česko-bratrské exulanty, usazené v Púchově, v němž jsou slova „Slavi et Germani“²¹ na označení obyvatelů města Púchova. Zejména však třeba citovat zmínku z let 1669–72 o „slovenském národě“ v Trnavě, o místním chrámu „slovenského národa“, o tom, jak „slovenský národ“ zápasil v Trnavě o své svobodné bohoslužby.²²

Jestliže v 17. i v 1. pol. 18. stolní docházelo ve slovenských městech i u příslušníků šlechty žijící na Slovensku k určitému politickému, kulturnímu i hospodářskému upevnění²³, nemohlo se to neprojevit ani ve veřejném ohledu. V souvislosti s poslovenšťováním slovenských měst na Pováží i jinde muselo silit také slovenské národní citění a slovenská národnost musela se upevňovat. Třeba ovšem dodat, že bez české pomoci, ať už bez pomoci českých exulantů (jak je vidět v případě Jakuba Jacobea), ať bez úzkého soužití s českým světem, by tento proces slovenského národního uvědomování asi nepostupoval tak rychle ani tak intenzívně.

¹⁷ Viz příl. č. 44 k r. 1628, č. 121 k r. 1643, č. 167 k r. 1659, č. 184 k r. 1673, č. 220 k poč. 18. stol., č. 227 k r. 1724; 1681 5. 10. na Předmiří: „hajní statek na hranici moravský a slovienský na Beskydu zajali“ (StA Krom., Volná kor. sv. 96).

¹⁸ Viz příl. č. 95 k r. 1638, č. 101 k r. 1639, č. 116 k r. 1642, č. 168 k r. 1660, č. 179 k r. 1669, č. 200 k r. 1675, č. 203 k r. 1677.

¹⁹ A. Pražák, *Češi a Slováci*, Praha 1929, str. 8–9.

²⁰ Příl. č. 168 k r. 1660. — P. Štibraný, *Prispevok k vývoju slovenskej národnosti v Trenčíne*, Hist. štúdie VII, Bratislava 195 ad. — J. Tibenský, *Ideologia slovenskej feudálnej národnosti pred národným obrozením. Slováci a ich národný vývin*, Bratislava 1966.

²¹ Viz příl. č. 147.

²² Viz příl. č. 179 k l. 1669–72. Viz ještě příl. č. 78 (k r. 1635): Heliades ... Slavus ...; č. 167 (k r. 1666): na hranici moravský a slovienský; č. 207 (k r. 1681): slovenský jazyk.

²³ J. Tibenský, cit. m.

